

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ (ІНДИКАТОРИ ОСВІТИ ОЕСР 2014 РОКУ)

Наталя ПАСІЧНИК, Ренат РІЖНЯК (Кіровоград, Україна)

Постановка проблеми та її зв'язок із науково-практичними завданнями. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку якості освіти є одним із визначальних чинників відтворення інтелектуального потенціалу суспільства, фактором підвищення продуктивності праці, конкурентоспроможності та економічного зростання країни. Категорія якості освіти, яка є центральною у концептуальному аналізі системи освіти, досліджується філософами, економістами, соціологами, управлінцями, педагогами, фахівцями з освітніх вимірювань та ін. і виступає ключовим поняттям в арсеналі споживачів освітніх послуг – учнів, студентів, роботодавців і суспільства в цілому. Дослідження якості освіти є надзвичайно актуальним для нашої країни, тому що змінюються пріоритети національної освітньої системи, переглядаються цілі та способи їх реалізації. Результативне дослідження якості освіти на національному рівні неможливе без усвідомлення того, яке місце займає дана система у світовому освітньому просторі, які внутрішні проблеми знижують ефективність її функціонування. Формування ефективної системи моніторингу якості освіти ґрунтується на об'єктивних показниках (індикаторах) стану її функціонування, які містять інформацію про розвиток як системи освіти в цілому, так і її окремих складових; виступають основою для розробки ефективної освітньої політики; визначають напрями розвитку освітніх систем та способи підвищення результативності освіти як для суспільства, так і для окремої людини. Тому, все більше країн включаються в міжнародні програми статистичних досліджень в сфері освіти, використовують ресурси для розвитку освітньої статистики. В Україні національна система освітніх показників (індикаторів) не розроблена; ми використовуємо статистичні дані ще з часів колишнього СРСР, які не є тотожними замінниками освітніх показників, які поширені у міжнародних дослідженнях якості освіти. А тому доступна вітчизняна освітня статистика не розкриває всі аспекти функціонування системи освіти й не дає інформації для повноцінного аналізу [3]. На основі представленої статистичної інформації про національну освітню систему складно зробити висновки про тенденції і проблеми розвитку освітньої сфери України. Більше того, цю інформацію неможливо використати при проведенні порівняльного аналізу стану функціонування освітньої системи України та національних освітніх систем інших країн світу, що представлені в різноманітних міжнародних моніторингових дослідженнях. Ці міжнародні дослідження залежно від їхньої мети можна поділити на дві групи: до першої групи належать дослідження щодо виявлення ефективності управління освітою; до другої – міжнародні проекти щодо вивчення якості навчальних досягнень учнів. Зазначені міжнародні розвідки здійснюють Інститут освіти ЮНЕСКО, Міжнародна асоціація з оцінювання якості освіти (IAEA), Міжнародна асоціація оцінювання навчальних досягнень (IEA), Міжнародний Інститут планування освіти (МІРО), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Міжнародний дитячий фонд ЮНІСЕФ, Інститут економічного розвитку при Всесвітньому банку та інші організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення різноманітних аспектів моніторингу якості освіти на міжнародному рівні значний інтерес становлять праці зарубіжних науковців з проблем: європейської освітньої політики (Дж. К. Верховен, К. де Віт, А. Економоу та ін.); забезпечення якості вищої освіти (Д.Ф. Вестерхайджен, П. Уільямс, Л. Харві, У. Тайхлер, П. Якобсон та ін.); глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти (Ф. Альтбах, К. Кемпбелл, Дж. Найт, П. Скотт та ін.), розробка міжнародного інструментарію і механізмів моніторингу і оцінки систем освіти (Н. Боттані, Г. Валберг, Г. Жанг та ін.).

Наукові розвідки О.Ляшенка, С. Ракова, О. Сидоренка, О.Удода та ін. українських науковців сприяють поступовим позитивним зрушенням щодо розбудови Національної системи моніторингу якості освіти України, вибудуваній на визначених на міжнародному рівні засадах. Міжнародні системи освітніх показників, проблеми використання освітньої статистики для моніторингу якості освіти досліджували О. Локшина, Т. Лукіна, Л. Парашенко, М. Слюсаревський. Л. Гриневич проаналізувала індикатори освітньої статистики (INES, Indicators of Education Systems), подані у доповіді «Погляд на освіту 2011: індикатори ОЕСР» (Education at a Glance 2011: OECD Indicators) і на основі проведеного аналізу запропонувала рекомендації щодо розвитку освітньої статистики в Україні [3]. Але незважаючи на значний масив різноманітних наукових розробок та аналітичних досліджень визначення можливостей

використання індикаторів міжнародних порівняльних освітніх систем освітньою статистикою в Україні є недостатньо дослідженими. Тому, **метою статті** є аналіз показників, на основі яких узагальнювалася інформація про міжнародний стан освіти 2014 року, та основні висновки, які були зроблені на основі цього аналізу.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні показники освіти ОЕСР/ЮНЕСКО, які почали напрацьовуватися ще з середини 80-х рр. XX ст., розроблені з використанням визначень і класифікацій, уніфікованих для країн, що беруть участь у міжнародному моніторингу. Аналіз цих показників дозволяє здійснити надійні порівняння між системами освіти в цілому. 1992 року були викладені концептуальні і теоретичні підходи, на основі яких конструювалася система освітніх показників [14]. Всесвітньо відомий дослідник у сфері освітньої політики науковий співробітник ОЕСР з 1976 р по 1997 р. Н.Боттані відмічає, що система міжнародних показників освіти ОЕСР – це система, що постійно розвивається, відображає зміну пріоритетів освітньої політики країн, потреби та інтереси міжнародної співдружності [10]. 1993 року у довіднику з міжнародних показників освіти (Handbook on International Education Indicators) [15] представлено організаційні рамки і механізми реалізації проекту. Щорічно з 1993 року на офіційному інтернет-ресурсі ОЕСР (www.oecd.org) публікуються огляди («профіль») поточного стану освітньої системи – «Погляд на освіту. Індикатори ОЕСР», які готуються відділом аналізу індикаторів Департаменту з освіти ОЕСР за участі Секретаріату з освіти і Центру досліджень та інновацій в освіті ОЕСР. Базові показники згруповані у три великі тематичні блоки: 1) демографічні показники і показники середовища, в якому функціонує система освіти; 2) освітні програми і процеси; 3) результати освіти [13]. Система міжнародних показників освіти ОЕСР є концептуально обґрунтованою і відносно завершеною, проте вона продовжує розвиватися і змінюватися.

Останній огляд ОЕСР 2014 року [12] охоплював порівняльну статистику систем освіти 34 країн – членів ОЕСР, країн-партнерів по освітнім індикаторам (Бразилія і Російська Федерація) та інших країн-партнерів (Аргентини, Китаю, Колумбії, Індії, Індонезії, Латвії, Саудівської Аравії та Південної Африки). Вперше в огляді була представлена інформація про освітні системи Колумбії і Латвії. Основний масив даних охоплював період 2011-2013 рр.

Огляд ОЕСР складався із чотирьох розділів:

- освітні результати і вплив навчання (індикатор А «The output of educational institutions and the impact of learning»);
- фінансові та людські ресурси, що інвестуються в освіту (індикатор В «Financial and Human Resources invested in education»);
- доступ до освіти, участь в освітньому процесі та прогрес (індикатор С «Access to education, participation and progress»);
- освітнє середовище і організація процесу навчання в школах (індикатор D «The Learning Environment and Organization of Schools») [12].

У рамках розділу «Освітні результати і вплив навчання» розглядається динаміка зміни таких індикаторів: рівень освіти дорослого населення; кількість учнів, які закінчують середню школу; кількість студентів, що одержали вищу освіту; дисципліни, найбільш привабливі для студентів; вплив соціально-економічного становища учнів на результати навчання; вплив рівня освіти на подальшу трудову діяльність, доходи від освіти; витрати на освіту; «вартість» випускників на ринку праці; соціальні ефекти освіти [12]. Як бачимо з переліку індикаторів інформація, яку вони надають, дозволяє зробити висновки про ефективність результатів освітньої діяльності. Узагальнення інформації за індикатором А по всіх країнах, що брали участь у цьому моніторинговому дослідженні, дозволило зробити такі основні висновки.

1. Майже 40% населення віком від 25 до 34 років мають вищу освіту, що на 15 процентних пунктів вище, ніж серед населення віком 55-64 роки (індикатор А 1).

2. Розвиток освіти профільної, професійної та вищої освіти сприяє громадянам здобути вищий рівень освіти, порівняно з рівнем, що мали їхні батьки (індикатор А 4).

3. Ринок праці надає перевагу вищому рівню освіти і розвинутих професійним навичкам (серед осіб з вищою освітою нижчий рівень безробіття; від економічної кризи найбільш постраждали низько кваліфіковані працівники; недостатньо розвинуті професійні навички підвищують ризик безробіття, навіть серед осіб з однаковим рівнем освіти; в країнах ОЕСР доходи осіб з вищою освітою на 70% вищі порівняно з особами з середньо спеціальною освітою) (індикатори А 5, А 6).

У розділі «Фінансові та людські ресурси, що інвестуються в освіту» аналізуються різні аспекти фінансування освіти: витрати на одного учня; частка національних доходів, що виділяються на освіту; громадські та приватні витрати на освіту; вартість вищої освіти для студентів і одержувані ними дотації; ресурси та послуги, на придбання яких витрачаються кошти, що надійшли в систему освіти; фактори, що визначають рівень витрат в системі освіти. Аналіз цих індикаторів дозволяє оцінити ефективність інвестування в освітню сферу, дослідити джерела фінансування і оцінити освітню політику щодо інвестицій. Аналіз інформації за індикатором В відображає збільшення фінансування навчальних закладів всіх рівнів, причому приватне фінансування збільшувалося більш високими темпами порівняно з державним і перевищило частку останнього у фінансуванні освіти; найбільша частка фінансування з приватних джерел припала на вищу освіту (31%) і дошкільну (19%).

У розділі огляду ОЕСР «Доступ до освіти, участь в освітньому процесі та прогресі» аналізуються такі показники: профіль учня; кількість школярів, вступників до ВНЗ; перехід учня з системи освіти на ринок праці; участь дорослих в освітніх програмах. Результати міжнародного моніторингу засвідчили, що в більшості країн ОЕСР діти починають здобувати освіту до 5 років; більше 75% дітей до 4-х років відвідують дошкільні навчальні заклади або початкову школу; до старшої школи вступають 72% випускників основної школи (використовуємо прийняту в Україні термінологію), із них 87% її успішно закінчують через 2 роки навчання (поєднання індикаторів A2 і C3). В середньому в країнах ОЕСР (за даними 2012 року) 49% населення у віці 15-29 років були учнями або студентами, з решти 51% – 36% працювали, 7% були безробітними і 8% не входили до складу працездатних (індикатор C 5) [12].

Останній розділ «Освітнє середовище і організація процесу навчання в школах» містить індикатори, що характеризують: кількість часу, проведеного учнями в класі; наповнюваність класів; заробітну плату вчителів; час, витрачений вчителем на викладання; систему підзвітності шкіл; рівність освітніх результатів і можливостей. На основі аналізу статистичних даних за цими індикаторами робиться висновок про якість освітнього процесу, рівень доступності освіти, системи оцінювання, а також про системи підзвітності в різних країнах. Пропонуємо деяку інформацію за індикаторами цього розділу. Тільки в чотирьох з 35 країн, за якими є дані, потрібно мати диплом магістра, щоб стати вчителем дошкільного навчального закладу, в той час, як такий диплом є обов'язковим (в 22 з 36 країн, за яким дані були надані) для вчителів старшої школи (використовуємо прийняту в Україні термінологію), які викладають загальноосвітні предмети (індикатор D 6). Підвищення кваліфікації вчителів є обов'язковим на всіх рівнях освіти приблизно в 75% країн ОЕСР і країн-партнерів, за якими надані дані. Вимоги щодо підвищення кваліфікації вчителів початкової і основної школи існують в 17 країнах, у 8 країнах вони існують для розвитку кар'єри або підвищення зарплати, а в 6 країнах такі вимоги відсутні (індикатор D 7). У 2012 р більше 4,5 мільйонів студентів навчалися у ВНЗ за межами країни свого громадянства. Австралія, Австрія, Люксембург, Нова Зеландія, Швейцарія та Сполучене Королівство налічують найбільший відсоток іноземних студентів серед загальної кількості студентів своїх вишів (дані індикатора C 4).

Порівняно з «поглядами на освіту» попередніх років перший розділ огляду 2014 року містив нову інформацію, яка містила результати дослідження навичок дорослих, міжнародну оцінку компетентності дорослих (PIAAC), дані про вплив рівня освіти на зайнятість осіб, рівень освіти різних поколінь, вплив мовних навичок на доходи і соціальну взаємодію населення. У другому і третьому розділах було подано аналітичний Міжнародний огляд (TALIS) про вплив світової економічної кризи на взаємозв'язок рівня освіти, зайнятості, доходів і державних фінансів; розглянуті різні типи кредитування студентів та використання позик. Узагальнено інформацію з 2005 по 2013 рр. за країнами щодо чисельності молоді (віком 20–24 роки), яка не задіяна ні в сфері зайнятості, ні в сфері освітньої або професійної підготовки [19]. З останнього розділу новими були індикатори щодо підготовки, професійної діяльності та підвищення кваліфікації вчителів.

Висновки та перспективи. Представлені у «Погляді на освіту 2014» індикатори дозволяють порівняти освітні системи різних країн, виявити їхні проблеми та оцінити результативність функціонування. В Україні необхідно розробити систему освітніх індикаторів, яка буде сумісною з міжнародною системою, що дозволить долучитися до міжнародних порівняльних досліджень якості освіти і значно підвищить ефективність оцінювання якості освіти для формування відповідної освітньої політики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алферов Ю.С. Мониторинг развития образования в мире / Ю.С.Алферов // Педагогика. – 2002. – № 7. – С. 88 – 96.
2. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні // Вісник ТІМО. – 2012. – С. 13 –67.
3. Гриневич Л.М. Освітні індикатори для міжнародного оцінювання (на прикладі доповіді «Погляд на освіту 2011: індикатори ОЕСР») / Л.М.Гриневич // Теорія і методика управління освітою. – 2011. – № 7. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://arhive.n.uv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2011_7/3.pdf.
4. Доклад международной комиссии по образованию XXI века, представленного для ЮНЕСКО «Образование: сокровище». М.: Изд-во ЮНЕСКО, 1997. – 295 с.
5. Замулин О.А. Сравнительные исследования в образовании: мировые тенденции /О.А. Замулин, Б.Г. Капустин, Д.Л. Константиновский, Н.Е. Покровский, Ю.М. Почта, В.В. Радаев // Высшее образование сегодня. 2004. - №9. – С. 46 – 51.
6. Карнаухова М.В. Международные научные исследования как средство диверсификации мировой системы оценивания качества образования/ М.В.Карнаухова. Монография. Москва, 2006. – 212 с.
7. Ляшенко О.І. Методологічні засади створення національної системи моніторингу якості освіти / О.І.Ляшенко // ТІМО. – 2013. – С. 6 – 7.
8. Раков С.А. Пропозиції до концепції національної системи моніторингу якості освіти (НСМЯО) / С.А.Раков // ТІМО. – 2013. – С. 8 – 22.
9. Цюк О. Забезпечення якості вищої освіти: освітні індикатори та міжнародні організації / О.Цюк // Порівняльно-педагогічні студії. – 2013. – № 4(18). – С. 119 – 124.
10. Bottani N. The OECD Educational Indicators: purposes, limits and production processes // Prospects. 1998. Vol. XVIII № I.
11. Bottani N. Walberg H.J. International Educational Indicators // The International Encyclopaedia of Education. Vol. 9. Oxford. 1994.
12. Education at a glance 2014: OECD Indicators [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.oecd.org
13. Education at a Glance: OECD Indicators/Regards sur l'education: les indicateurs de l'OCDE. Paris. OECD. 1993.
14. Handbook on International Education Indicators. Paris. OECD. 1993.
15. OECD (2014), Education at a Glance 2014: OECD Indicators, OECD Publishing. doi: 10.1787/eag-2014-en

16. The OECD International Education Indicators: a framework for analyses. Paris. OECD-CERI. 1992.
17. Walberg H., Zhang G. Analyzing the OECD indicators model // Comparative Education. 1998. Vol. 33. Issue 1.
18. Youth not in employment, education or training (NEET): <https://data.oecd.org/chart/4eJL>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Пасічник Наталя Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної математики, статистики та економіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження якості освіти, економіка освіти.

Ріжняк Ренат Ярославович – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри математики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: технології навчання, історія науки і техніки.